

Pusztai Gábor

Egy hazánkfia a holland gyarmati irodalomtörténetben Székely László a Holland-Indiákon

Nem fordul elő túl gyakran, hogy egy magyar író — aki egyébként fiatal éveinek egy részét Debrecenben töltötte — más országok irodalomtörténetében helyet kaphat. Viszont az a szerző, akiről most szó lesz, feleségével együtt prominens helyet foglal el a holland gyarmati irodalom történetének a két világháború közötti időszakában. Már csak azért is figyelmet érdemel ez a tény, mert Székely László és felesége, Madelon Székely-Lulofs neve teljességgel ismeretlen a hazai irodalomtörténetben. Akármelyik magyar irodalomtörténeti munkában vagy lexikonban keresnénk Székely László nevét, nem járnánk sikerrel. Csupán névrokonaira bukkanhatunk, vagy néhány téves adatra. Ez a helyzet például a *Magyar irodalmi lexikon* 1965-ös kiadásában, ahol Székely 1942-ben magyarul (majd 1949-ben hollandul is) megjelent *Rimbu* című regényét egy szintén Székely László nevű kortársa, egy kőszegi plébános költőnek tulajdonítják.

Nem így a hollandok, akik nagyra értékelik az író, műfordító házaspár munkásságát, kiknek műveit több mint tíz nyelvre fordították le. Székely László és felesége Hollandiában manapság is az érdeklődés középpontjában áll. Műveiket újra kiadják, melyek nyomán már számos film és színdarab készült, tanulmányok, cikkek jelennek meg szakmai folyóiratokban, életükről és irodalmi munkásságukról szemináriumokat tartanak az egyetemen. Remélhetőleg ezen cikk nyomán sikerül majd némiképp kitörnie az elszigeteltségből ennek az eddig idehaza ismeretlen író-műfordító párnak.

Székely László 1892. április 16-án született Ajakon, a Sichermann házaspár első gyermekeként, aki ekkor persze még nem a Székely nevet viselte. Apja, Sichermann Lajos földbérllőként kereste kenyerét, anyja eredeti leánykori neve Rothfeld Kornélia volt, melyet később Radnaira magyarosított. Az újszülött két keresztnévet kapott, egy magyart és egy zsidót. Ez utóbbi Smiel volt.¹ A későbbiekben még két fiúgyermekkel gyarapodott a család.

László elemi iskolába Kisvárdára járt, s éppen a második elemet végezte, amikor apja úgy döntött, magyarosítja nevét. Így 1899-től már nem Sichermannak, hanem Székelynek nevezi magát a család.² Ez egyáltalán nem volt egyedülálló jelenség, hiszen csupán a Székely László izraelita vallású osztálytársai körében is igen nagy azok aránya, akik nevüket tanulmányaik alatt magyarosították.³

Az elemi iskolát kitűnő eredménnyel fejezte be, s éppen ezért szülei úgy látták jónak, ha gimnáziumban folytatja tanulmányait. Így került Debrecenbe, ahol az 1901–1902-es tanévtől kezdve a *Kegyes-Tanítórendi Római Katolikus Főgimnázium* diákjaként folytatta tanulmányait. Itt magyar, német és latin mellett vallástant, irodalmat, rajzot, történelmet, természetrajzot, mennyiségtant, tornát, és szabadkézi rajzot tanult. Az első két évben eredményeinek köszönhetően nem kellett tandíjat fizetnie. Ennek a meglehetősen kényelmes helyzetnek azonban a második év végén hirtelen vége szakad, mikor is vallástanból megbukott.⁴ Egy pótvizsgával sikerül ugyan kiköszörölnie a csorbát, de ezzel a tandíjmentesség már a múlté lett.⁵ Második osztálytól kezdve Székely László két fakultatív tárgyat, vagy ahogy azt akkoriban nevezték „nem kötelezett tárgyat” vett fel: gyorsírást és szabadkézi rajzot. Ez utóbbiban az ifjú Székely igen tehetségesnek mutatkozott, s az ezzel párosuló, a gimnáziumban megszerzett tudását húsz évvel később Szumátrán kamatoztatta.

A *Debreceni Kegyes-Tanítórendi Római Katolikus Főgimnázium* értesítője alapján azonban nem mondható el róla, hogy különösebben jó diák lett volna, sőt. A szabadkézi rajz kivételével egyik tárgyból sem szaggatta a hámot, folyton buk-dácsolt, s az ötödik osztály végén három tantárgyból (latinból, mennyiségtanból és tornából) is megbukott. Pótvizsgákkal ezt már nem lehetett helyrehozni, az osztálykönyv tanúsága szerint Székely „évismétlésre utasítatik”.⁶ Ehhez azonban valószínűleg nem fűlt a foga, mert 1906 szeptemberétől már nem szerepel a gimnázium tanulói névsorában.

Hogy az elkövetkezendő nyolc évben hol volt és mit csinált Székely László, azt nem sikerült kideríteni. Csak annyi bizonyos, hogy 1914-ben partra száll Szumátrán, az akkori holland gyarmaton. Ha hinni lehet önéletrajzi ihletésű írása-inak, akkor valószínűsíthető, hogy 1912 végén hagyta el Magyarországot, ahonnan Olaszországon keresztül először Szingapúrba ment.⁷ Innen a Malakka félsziget Penang nevű kikötőjéből, a Norddeutscher Lloyd *Malaya* nevű gőzösén indult a holland gyarmatok felé, s a *Sumatra Post* utaslistájának tanúsága szerint 1914 május 7-én megérkezett Medanba, Szumátra északkeleti részének legnagyobb városába.⁸ Székelynek valószínűleg fogalma sem volt arról, hogy hová került. Szumátra észak-keleti része, melyet Deli-nek hívtak, a holland gyarmatokon belül is hírhedt helynek számított.⁹

Szumátra a XVI–XVIII. században, vagyis a holland Kelet-Indiai Társaság idejében alárendelt szerepet játszott a gyarmatbirodalomban. A kereskedelmi te-

4. Ugyan Katolikus Főgimnáziumról van szó, de az akkori gyakorlatnak megfelelően a vallástanból minden tanuló a felekezetének megfelelően kapott oktatást. Székely László ily módon Krausz József segédtrabiból tanulta az izraelita vallástant heti négy órában, mint utóbb kiderült, nem túl nagy lelkesedéssel.

5. Debreceni Városi Levéltár VIII/52. 58 k.

6. Debreceni Városi Levéltár VIII/52. 59 k.

7. Székely László: Tizenhét év az egyenlítő alatt In: *A Földgömb*, (1932) 61–66.

8. „Passagiers-aangekomen” In: *Sumatra Post*, 1914. május 11.

9. Meijer, R.: *‘Ik heb altijd in een heel kleine kring geleefd’*. In: Elsevier, Nr. 13. 1995. április 1. 86–89.

1. Nyíregyházi Levéltár IV B/426, Ajak.

2. Nyíregyházi Levéltár XXXIII/1, Ajak.

3. Debreceni Megyei Levéltár VIII/52, 54–58 k.

vékenység központja Jáva volt. A napóleoni háborúk következtében az angolok szállták meg az indonéz szigeteket, és 1811 és 1814 között ők kormányozták a holland gyarmatokon. A bécsi kongresszust, valamint az azt megerősítő londoni szerződést követően 1814-ben a hollandok visszakapták gyarmataikat, kivéve Ceylont és Dél-Afrikát. Ezeket a továbbiakban az angolok mint saját gyarmatukat kezelték. A britek Benkulenban és Szumátra nyugati partvidékén szintén fenntartották jelenlétüket. 1824 március 17-én Nagy-Britannia és az Egyesült Holland Királyság szerződést kötött egymással, mely „londoni traktátum” néven vonult be a történelembe. E szerződés azt foglalta magában, hogy a hollandok az ázsiai szárazföldön lemondanak minden érdekeltségükről és területi követelésükről, az angolok pedig ennek fejében teljes egészében átengedik a hollandoknak Szumátrát és Benkulent. A britek egy feltételt szabtak, mégpedig azt, hogy a Szumátra északi részén fekvő Atjeh szultánátus önállóságát a hollandoknak szavatolniuk kell.¹⁰

Atjeh önmagában véve nem volt egy jelentős birodalom, de befolyási övezetei majdnem egész Észak-Szumátrára kiterjedtek. A holland expanziós törekvések és a szultánátus érdekei óhatatlanul összeütközésbe kerültek egymással, és a háború elkerülhetetlenné vált. Fokozta a feszültséget, hogy az Atjeh-val szomszédos szultánátus Siak szuverenitását a holland gyarmati kormány 1857-ben garantálta. Atjeh 1863-ban megpróbálta visszaszerezni befolyását az elveszített területek felett, itt azonban kemény ellenállásba ütközött a hollandok részéről, akik szintén ezt a területet akarták hatalmukba keríteni. 1871-ben újabb traktátumot kötöttek a hollandok és az angolok, melyben az angolok gyakorlatilag szabad kezet adtak a hollandoknak hatalmuk kiterjesztésében Szumátrán, amiért cserébe megkapták a hollandok még megmaradt, utolsó gyarmatát Afrikában, az Arany-partot.¹¹ Ezzel a hollandok számára szabaddá vált az út a háború felé, mely a leghosszabb és a legvéresebb lesz a holland történelemben. 1873. március 26-án került sor a hadüzenetre. „Atjehi-háború” néven vonult be a történelembe ez a véres és több mint 30 évig tartó háború.¹²

Deli — a Szumátra keleti partjain fekvő szultánátusok egyike — a háború kitörése előtti időszakban hasznót igyekezett húzni Siak szultánátus meggyengült pozíciójából és 1863-ban megpróbált a szomszéd államcskák (Serdang és Langkat) rovására terjeszkedni. Ugyanebben az évben érkezett Delibe az első holland ültetvényes, *Jacobus Nienhuys*. Dohányt szeretett volna termesztetni ezen a területen. Még Jáván megismerkedett Said Abdullahhal, egy arab kereskedővel, aki Deli szultánjával állt rokoni kapcsolatban s ennek biztatására indult Szumátra északi része felé. Itt a szultántól nagy kiterjedésű földterületet bérelt és két évvel később Rotterdamban két bála deli dohány került kalapács alá, Nienhuys ültetvényének első termése. A dohány minősége igen jó volt, s emiatt elég magas áron

kelt el az árverésen. Ennek hatására továbbra is dohánytermesztéssel foglalkozott Nienhuys, s ennek a tevékenységnek az eredményeképpen 1869-ben néhány társával megalapította a Deli-Társaságot (*Deli-Maatschappij*).¹³

A társaság alapításának évében nyitották meg a Szezei-csatornát, mely hihetetlenül megkönnyítette és mindenekelőtt rövidebbé tette a hajóutat Hollandia és annak gyarmatai között. Egy évvel később, 1870-ben pedig megszüntették az ún. *cultuurstelsel*-t a Holland-Indiákon. A *cultuurstelsel* a bennszülött lakosságot kötelezte a holland gyarmati kormányzóság, hogy földjének egy bizonyos hányadán olyan növényeket termesszen, melyek az európai piacon eladhatóak, mint pl. tea, kávé, kakaó, kaucsuk, cukornád, dohány stb. A kormányzóság ezeket a terményeket egy saját maga által meghatározott — vagyis nevétségesen alacsony — áron vásárolta fel a bennszülöttektől, akik ezáltal elszegényedtek, így sokszor éhínség tört ki Jáván. A *cultuurstelsel* megszűnésével szabaddá vált az út a vállalkozások számára.¹⁴

Nienhuys sikerén felbuzdulva özönlöttek Szumátra keleti partvidékére az európai vállalkozók. Ezek nem csak Hollandiából, hanem Németországból, Svájcából és a skandináv országokból érkeztek, s meglehetősen heterogén társaságot alkottak. 1872-ben Deliben csupán 75 európai élt, de nyolc évvel később ezek száma már 522-re ugrott, s 1905-ig több mint megötszörözött.¹⁵ Nem hiányzott tehát a vállalkozó szellem, s a helyi őshonos uralkodó osztály tekintélye sem szenvedett csorbát. A szultánokat meghagyták pozíciójukban, és ezáltal a bennszülött lakosság szemében saját vezetőik tekintélyét csak növelték. Az európai ültetvényes vállalkozók gyakorlatilag megvásárolták a szultánok lojalitását. Igaz a bennszülött előljárók is szívesen húztak hasznót az európaiak jelenlétéből. A megegyezések értelmében ők mindig nyereségrészesedést kaptak az ültetvények által hajtott haszonból, a földterületet pedig egy szimbolikus összegért vették bérbe a vállalkozók, az „uralkodótól”.¹⁶

Már a kezdet kezdetén megjelent a konkurencia. A múlt század hetvenes éveiben gazdag kínai kereskedők telepedtek le Deliben, és ipari növényeket kezdték termesztetni. Ezt az európai ültetvényesek nem vették jó néven, s hogy nyomatékot adjanak nemtetszésüknek, közbenjárásukra a kormányzóság törvényben szabályozta a kínaiak tevékenységének körét. Megtiltották számukra, hogy ültetvényesként dolgozzanak és csak mint zöldségkereskedők, vagy mint sertéstenyésztők működhetnek.¹⁷

Az ültetvényesek számára a legnagyobb problémát a munkaerő beszerzése okozta. Eredetileg a helyi bennszülött lakossággal, a malájokkal és a batakokkal próbálkoztak, de ezek semmiféle hajlandóságot nem mutattak arra, hogy bérmunkát végezzenek. Ez ahhoz vezetett, hogy az ültetvényeseknek nem volt valami jó

10. Buijter, H.: *Nederlands-Indië (1830–1949), een kolonie in ontwikkeling* Utrecht/Antwerpen, Kosmos 1993. 53–54.

11. Goor, J. van: *De Nederlandse koloniën, geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600–1975*. 's-Gravenhage, 1994. 236–237.

12. Goor, J. van: *De Nederlandse koloniën, geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600–1975*. 's-Gravenhage, 1994. 236–237.

13. Zweers, L.: *Sumatra, Kolonialen, Koelies en Krijgers*. Houten, Fibula 1988. 59.

14. Breman, J.: *Koelies, planters en de koloniale politiek* 1987. 19.

15. Goor, J. van: *De Nederlandse koloniën, geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600–1975*. 's-Gravenhage, 1994. 239.

16. Ez az összeg évente 1 holland forintot jelentett 7100 hektáronként.

17. Breman, J.: *Koelies, planters en de koloniale politiek* 1987. 17.

véleményük a bennszülöttekről. Nienhuys pl. „buta faj”-ként emlegette őket.¹⁸ A munkaerőre pedig nagy szükség volt, mert a dohánytermesztés, mely továbbra is a legkifizetőbb vállalkozásnak bizonyult, rendkívül munkáigényes volt.

Kezdetben Szingapúrban toboroztak kínaiakat, de egy idő után kiderült, hogy itt nincs elegendő fölösleges munkaerő. Erre az ültetvényesek Kínába küldték képviselőiket, hogy azok a szárazföld belsejében toborozzanak kulikat, de Jáván is próbáltak bérmunkásokat szerződtetni. Ez a toborzás nem folyt teljesen tisztességes úton. A bennszülött a szerződés aláírásakor nagyobb összeget kapott előlegként, melyet később munkabéréből kellett visszafizetnie, tehát a bérmunka alapja az adósság volt.

„A maláj ‘adat’¹⁹ lehetőséget nyújt az ültetvényesnek, hogy gondoskodjon arról, hogy a bennszülött teljesítse kötelességét, ugyanis, ha ezt a kuli nem teszi meg, az ültetvényesnek joga van megbüntetni őt.”²⁰

Az a kuli tehát, aki nem teljesítette kötelességét, megszegte a szokásjogot és a szerződést is, s így a törvény teljes szigorával lehetett rá lesújtani. Ezt az ültetvényesek gyakran meg is tették, mivel a szultán az ő kezükbe engedte át a végrehajtó és a bírói hatalmat. Az európaiak gyakran igen erőszakos, kemény fellépésüket azzal az indokkal magyarázták, hogy a munkások „a kínai nép söpredéke”, akik ellen csak kemény szigorral, könyörtelen fegyelmezővel szabad fellépni. Elvben az ültetvényesek ezen önbíráskodási joga megszűnt az első gyarmati hivatalnokok érkezésével.

1880-ban lépett életbe az a rendelet, mely kimondta, hogy büntetendő cselekményt követ el az a kuli, aki minden előzetes bejelentés nélkül egyoldalúan felbontja a szerződését, vagy megtagadja a munkát. (Ez volt az ún. *poenale sanctie*, mely része volt a kulik munkavállalásának, fizetésének és ellátásának szabályozását kimondó *Koelie-Ordonnantie*-nak.²¹)

A gyakorlatban ez azonban azt jelentette, hogy az ültetvényesek önbíráskodása folytatódott, mivel a rendőri hatalom Deliben csupán 1 altisztből és 12 rendőrből állt. Ez a gyakorlat túlkapaszkodásokhoz vezetett, s néhányszor vizsgálatot is indítottak egy-egy ültetvényes ellen, aki munkásait bántalmazta. A börtönökben minden alapvető higiéniai feltétel hiányzott, s ennek következtében a rabok, akik kizárólag kulik voltak, ha több mint három hónapig voltak bezárva, „úgy döglöttek meg, mint a patkányok”.²² Persze azok is hallatni kezdték hangjukat, akik nem értettek egyet a fennálló gyakorlattal. A *De millioenen uit Deli* című kiadvány, melyet 1902-ben J. van den Brand nevű holland ügyvéd adott ki, heves vitát robbantott ki. Ebben a híres, hírhedté vált röpiratban Van den Brand pellengérré állította a Deliben uralkodó állapotokat. Ennek hatására a holland-indiai kormány

18. Breman, J.: *Koelies, planters en de koloniale politiek* 1987. 17.

19. szokásjog

20. Buiter, H.: *Nederlands-Indië (1830–1949), een kolonie in ontwikkeling* Utrecht/Antwerpen, Kosmos 1993. 70.

21. Buiter, H.: *Nederlands-Indië (1830–1949), een kolonie in ontwikkeling* Utrecht/Antwerpen, Kosmos 1993. 70.

22. Zweers, L.: *Sumatra, Kolonialen, Koelies en Krijgers*. Houten, Fibula 1988. 95.

vizsgálatot rendelt el, melynek eredménye az ún. *Remrev jelentés* lett, amely egy évvel a röpirat megjelenése után készült el, s mely megállapította, hogy, az ültetvényeken dolgozó kulik kegyetlen és önkényes bánásmódnak vannak kitéve munkaadójuk részéről.²³ Delit úgy emlegették, mint a holland-indiai vadnyugatot. Olyan terület volt ez, ahol a kormánynak, elegendő eszközök hiányában, nem volt lehetősége, hogy érvényesíteni tudja hatalmát, s így az ültetvényesek továbbra is folytathatták az önbíráskodást, mely sokszor kegyetlen, véresen könyörtelen formát öltött. Ez a „kontrakt-kuli-rendszer” gyakorlatilag nem volt más, mint rejtett rabszolgaság.²⁴

Az ültetvényeken kemény és monoton munka folyt. Tizennégy napon keresztül dolgoztak egyfolytában, napkeltétől napnyugtáig. Havonta két szabadnap járt a munkásoknak, ekkor kapták meg kétheti bérüket is, ezt a napot nevezték *hari besar*-nak.²⁵ A kulik minden esetben az ültetvényen maradtak.²⁶

Tan Malaka így írja le a kulik életét:

„(...) az az osztály, mely reggeltől estig keményen dolgozik, s ezért épp csak annyi fizetést kap, hogy abból jóllakhasson, s akik egy pajtában laknak, mint kecskék az ólban, akiket bármelyik pillanatban megüthet vagy akiket leteremthet a gazdájuk, akik bármelyik pillanatban elveszíthetik lányukat vagy feleségüket, ha a fehér úr azt megkívánja — ezek az indonézok, akiket kontrakt-kuliként ismer a világ.

Általában reggel négykor kelnek, mert az ültetvény messze van a szálláshelyüktől, s csak este hét, nyolc óra tájban kerülnek haza. A szerződésük értelmében napi bérük csak 40 cent. Élelmezésük nincs arányban azzal a nehéz fizikai munkával, amit legtöbbször az őserdőben kell végezniük.

Mivel mindenben hiányt szenvednek, próbára akarják tenni szerencséjüket és különböző szerencsejátékok, főleg a kockázás rabjaivá válnak. Ezen szenvedélyüket az ültetvény-társaságok mesterségesen stimulálják, főleg fizetésnapokon. Azok, akik veszítenek (márpedig általában ezek vannak többségben) kölcsönt vehetnek fel a társaságtól. Emiatt az adósság miatt a kulik 90%-a arra kényszerül, hogy meghosszabbítsa szerződését. Az adósság stimulálja a szerencsejáték szenvedélyt, s a szerencsejáték csak az adósságok növekedését segíti elő és így tovább.”²⁷

Az, hogy az ültetvényeken alig laktak nők, mind a kulik, mind az európaiak között egy külön konfliktusforrásnak számított.²⁸ Hogy az európai nők száma rendkívül alacsony volt Deliben, többek között annak is volt köszönhető, hogy a legtöbb társaságnál „házassági tilalom” volt érvényben, vagyis csak egyedülálló

23. Jong, L. de: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 1 1a, Nederlands-Indië I, eerste helft. Leiden 1984. deel 1 1a. 132.

24. Buiter, H.: *Nederlands-Indië (1830–1949), een kolonie in ontwikkeling* Utrecht/Antwerpen, Kosmos 1993. 69.

25. Malájul szó szerint „nagy nap”-ot jelent.

26. Jong, L. de: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 1 1a, Nederlands-Indië I, eerste helft. Leiden 1984. deel 1 1a. 133.

27. Jong, L. de: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 1 1a, Nederlands-Indië I, eerste helft. Leiden 1984. 133.

fiatal férfiakat szerződtetettek, ha nő volt valaki, akkor az kizáró ok lehetett az alkalmazásánál. Az alkalmazottak csak hat év elteltével kaptak hosszabb szabadságot, melynek az volt a ki nem mondott, de közismert célja, hogy az illető néhány hónapra Európába visszatérve megnősüljön, s egy európai feleséggel menjen vissza Szumátrára. Ez a rendszer természetesen táptalaja volt a bennszülött nőkkel való házasságon kívüli kapcsolatoknak. Az ilyen, az európai férfival együttélő bennszülött nőt *njai*-nak, *snaar*-nak vagy egyszerűen csak házvezetőnőnek nevezték.²⁹ Akkoriban az volt az általánosan elfogadott vélemény, hogy az újdonsült európai munkafelügyelők így sajátíthatják el legkönnyebben a helyi szokásokat, mentalitást és a nyelvet. Ezt a házassági tilalmat először a Deli Társaság oldotta fel 1919-ben, s három évvel később a felügyelők jogállását és munkaszerződését szabályozó rendelet kimondta, hogy ilyenemű tiltó intézkedés nem hozható európai munkavállalókkal szemben.³⁰

Mint ahogy a fentiekből láthatjuk, a XIX. század második felében egy igen különleges együttélési forma jött létre Szumátra keleti partvidékén. Mindazok, akik ennek a társadalomnak meghatározó csoportjait alkották, idegenek voltak ezen a területen. Mind az európai vállalkozók, ültetvényesek, mind az ültetvényeken dolgozó kínai, jávai vagy maláj kulik, akik ezt a multikulturális együttélési formát létrehozták, nem Szumátráról származtak.

Az európai gyarmatosítók, akik már a kezdet kezdetén kizártak mindenféle idegen konkurenciát, s a helyi kis uralkodókat megvesztegetve a kezükben tartották az egész területet, élet-halál urai voltak. A Kínából vagy Jáváról importált kulik emberhez méltatlan nyomorúságos körülmények között laktak s dolgoztak. Ez valójában nem volt más, mint a rabszolgaság egy rejtett formája. A kormány nem avatkozott be kellő eréllyel, s csak 1931-ben kezdődik meg egy fokozatos átalakulás, mely a szabad bémunkát tekinti egyetlen lehetséges alternatívának. A gyakorlatban azonban akkor is minden hatalom az ültetvényesek kezében összpontosult.

Ezekről a szörnyű állapotokról nem nagyon akartak tudni sem az anyaországban, sem a gyarmati társadalom krémjét alkotó európai elit köreiben. Minden próbálkozást megakadályoztak, mely arra irányult, hogy ezeket az állapotokat a nagy nyilvánosság elé tárják, vagy pellengérré állítsák, s az aki ezt mégis megpróbálta, nem sok jóra számíthatott saját honfitársaitól. Megfenyegették, kiközösítették, olyan elviselhetlenné tették életét, hogy előbb-utóbb elhagyta a Holland-Indiákat.³¹

Székely László tehát alig múlt 22 éves, mikor partra szállt Szumátrán, s belecsöppent ebbe az egyedülálló társadalomba. Tanulmányait illetően valószínűleg a gimnázium negyedik osztályánál nem jutott tovább, de Deliben nem az elvégzett osztályok száma, hanem a bőrszín volt a döntő. Mikor megérkezése után munka

28. Lucas, N.: *Trouwverbod, inlandse huishoudsters en Europese vrouwen*. In: *Jaarboek van vrouwen-geschiedenis*, 7. 1986. 78–97.

29. u.ott.

30. u.ott.

31. Ez történt pl. a *Miljoenen uit Deli* című kiadvány szerzőjével, a holland ügyvéddel, Van den Branddal is.

után nézett, nem beszélt se hollandul, se malájul, nem volt tisztában a helyi szokásokkal, sem a bennszülöttek életformájával, sem azzal hogy kell bánnia a bennszülött munkásokkal, a kulikkal. Noha tehát egy igazi singkeh³² volt, rögtön talált munkát az egyik dohányültetvényen. A Siantar nevű község határában kezdett el dolgozni a Marihat nevezetű ültetvényen, mint munkafelügyelő.³³ Kezdetben egy idősebb, tapasztaltabb kollégához osztották be, hogy megtanulja a szakmát. Deliben szokás volt ily módon betanítani a friss munkaerőt.³⁴ Székelyt ezután a társaság egy erdőirtásra küldte. Az volt a feladata, hogy az alá tartozó többszáz kulival kiirtassa az őserdő egy részét, melyet később, mint dohányültetvényt szándékoztak hasznosítani. Ez a hely több mint kétszáz kilométerre volt a legközelebbi lakott településtől, nem voltak utak, se vasút-összeköttetés. Székely egy faoszlopokra épített, hevenyészett deszkákból és bambusznádból összetakolt házban lakott, idősebb kollégájával együtt. Az ültetvény központja, vagyis legközelebbi szomszédjuk 18 kilométerre volt. Az ültetvényes monoton életét élte: hajnali ötkor kezdődött a munka, egész nap azzal próbálkozott, hogy a hozzá tartozó többszáz kuli munkára bírja, s csak napnyugtakor, este hat óra körül tért vissza holt fáradtan szerény otthonába.³⁵

1917-ben Székely László egy másik társasághoz, a Holland–Amerikai Ültetvénytársasághoz³⁶ szegődött, s egy Kisaran melletti gumiültetvényen kezdett el dolgozni.³⁷ Kisaran Medantól 200 kilométerrel délre fekszik Szumátra keleti partján, az Asahan nevű tartományban. Később Tamiangba került, s belépett a „Munkafelügyelők Egyesületébe”, melynek előléptetése után is tagja maradt.³⁸

Kisaranban ismerte meg Madelon Lulofsot, jövőbeli feleségét. Madelon Lulofs, a holland gyarmati közigazgatás egyik magas tisztviselőjének lánya, ekkor már egy holland ültetvényes, Hendrik Doffegnis felesége volt. Házasságuk nem volt boldognak mondható. Madelon Lulofs 19 éves „naiv lánykaként” ment férjhez. Az esküvő után azonnal elköltöztek Delibe, ahol férje egy gumiültetvényen kapott munkát. Ez annyit jelentett, hogy az őserdő közepén laktak, távol a „civilizált világtól”, s hogy a férj reggeltől estig az ültetvényen dolgozott, amit kifejezetten élvezett, ellentétben feleségével. Madelon Lulofs számára ez az életforma egyhangúságot, egyedüllétet és elhagyatottságot jelentett.

Madelon Lulofs 1919-ben hozta világra első gyermekét egy, a bennszülött munkások számára fenntartott kórházban. Az újszülött kislányt Marie Moud névre

32. Ezzel az eredetileg kínai szóval illették a Holland-Indiákon újonnan érkezetteket. Jelentése: zöldfűlű.

33. *Adresboek van gehel Nederlandsch-Indië*. Door Kleian (Batavia: G. Kolff & Co, 1915).

34. C.J. Dixon (Oud-Deli-Planter): *De Assistent in Deli, praktische opmerkingen met betrekking tot den omgang met koelies* (Amsterdam: J.H. de Bussy, 1913).

35. Székely László: Holland-India a múlt háborúban In: *Magyar Nemzet* 1942. május 6.

36. Hollans–Amerikaanse Plantage Maatschappij.

37. R. Kousbroek: *De boekhouders van de Nederlandse literatuur* In: *Het Oostindisch kampsyndroom* Amsterdam, 1992. 77.

38. W. Verwey: *Een onderhoud met den Heer e Mevrouw J. Székely-Lulofs*. In: *Orang Peladang* 1932 december 53–60.

keresztelték.³⁹ Egy évvel később született második lányuk, Christine. Az egyhángúság és az egyedüllét egyre elviselhetetlenebb volt számára. Férje alig volt otthon, a háztartás vezetése, a gyermekeik felnevelése kizárólag az ő feladata volt. Az idő múlásával ráadásul egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy nem illenek össze. Henrik Doffegnis higgadt és tárgyilagos volt, miközben felesége inkább művészléleknek volt mondható, és ezt a férj egyre nehezebben tolerálta. Erről Madelon Lulofs egy interjúban így emlékezik:

„Miután férjhez mentem és Delibe költöztünk, senki sem volt, aki bízott volna, hogy próbáljam kibontakoztatni a tehetségemet. Szörnyen egyedül éreztem magam és nagy örömet jelentett, hogy legalább a könyveken keresztül valamegyest kapcsolatban tudtam maradni a kultúrával.”⁴⁰

Ilyen körülmények között ismerkedett meg Madelon Lulofs férje egyik kolégájával, egy magyar ültetvényessel, Székely Lászlóval. Nála Madelon Lulofs mindent megtalált, amiről úgy gondolta, hogy férjéből hiányzik: a kultúra és az irodalom iránti vonzódást. Székely ekkoriban már a *Sumatra* nevű hetilap szerkesztőségében dolgozott, melyet 1924-ben alapítottak. Ebben a lapban jelentek meg rajzai, karikatúrái. Székelynek nagy sikere volt élethű és komikus rajzaival. Mikor a szerkesztőség éppen egy olyan munkatársat keresett, aki rövid elbeszéléseket írna a lapba, Székely Madelon Lulofsot ajánlotta. Javaslatát elfogadták és szerződtek a fiatal ültetvényes feleséget, s ettől kezdve rendszeresen jelennek meg írásai a hetilapban, Christine van Eyck álnév alatt.⁴¹

Hogy Madelon Lulofs írói álneve kezdetben Christine van Eyck volt, azt az alábbiakból szűrtem le: a *Sumatra* című hetilapban 1925 és 1930 között egyetlen írás sem jelent meg Madelon Lulofs, Madelon Székely-Lulofs ill. Madelon Doffegnis-Lulofs név vagy ezek monogramja alatt, viszont Christine van Eyck név alatt egy sor publikáció található. 1925. február 7 és 1926. február 20 között egy elbeszélés-sorozat jelent meg, *Saját lábom...* címmel, melyben a hősnő két fiatal lányával utazást tesz Ausztráliában, ahol meglátogatja anyját és bátyját. Az elbeszélés Madelon Lulofs saját élményeinek felhasználásával készült. Tudjuk, hogy nem sokkal az elbeszélés-sorozat megjelenése előtt az író egy hasonló utazást tett Ausztráliában. Ráadásul az elbeszélést illusztráló fotók eredetije megtalálható az író hagyatékában, melyet Hágai Irodalmi Múzeumban őriznek.

1926. február 20-tól 1927. május 28-ig semmi sem jelenik meg Christine van Eyck tollából. Ugyanebben az időben volt Madelon Lulofs és Székely László Magyarországon, ahol házasságot kötöttek. 1927. május 28-tól aztán újabb elbeszélés-sorozattal jelentkezik Christine van Eyck, *Magyarországi bohémok* címmel. A szövegből kitér, hogy az elbeszélés magját az író saját tapasztalatai képzik. A szö-

veg tele van magyar hely- és személynevekkel, kifejezésekkel. Illusztráció gyanánt Budapestről és a Hortobágyról készült fotók szolgálnak, s az 1927. június 23-án megjelent rész mellékleteként Székely László egyik karikatúráját közölte le a lap.

A *Sumatra* hasábjain a továbbiakban is rendszeresen jelentek meg Christine van Eyck név alatt elbeszélések, melyek témája Magyarország, illetve a tisztviselők élete Atjehban,⁴² ahol Madelon Lulofs gyermekkorát töltötte és ahol apja kormánytisztviselőként dolgozott. Sőt magyar szerzők tollából származó művek holland fordításai is megjelennek ezen álnév alatt.

Egy további különlegesség, mely még egyszer megerősíti azt a feltételezést, mely szerint Christine van Eyck Madelon Lulofs írói álneve volt, hogy Székely László az *Őserdőtől az ültetvényekig* című művében szintén felbukkan a Van Eyck név. A regény utolsó oldalain, amikor a könnyekig meghatott főhős éppen az első világháború vége óta az első, Magyarországról érkezett levelet olvassa, feltűnik egy holland férfi a lányával:

„Uram, Tjerd van Eyck vagyok, ez a lányom, bocsásson meg, hogy zavarom.”⁴³

Feltűnő, hogy Van Eyck úr és lányának megjelenése a regényben 1918–19 körülre tehető, éppen arra az időre, amikor Székely valóban megismerkedett Madelon Lulofs-szal, vagyis akkor már Madelon Doffegnis-Lulofs-szal.

Ami a Christine keresztnévet illeti, az is előfordul Székely egyik művében. Az egyes szám első személyű elbeszélő, aki Deliben volt ültetvényes, s később Budapesten telepedett le, így nevezi feleségét.⁴⁴ Mindezek az adatok arra engednek következtetni, hogy Christine van Eyck, Madelon Lulofs írói álneve volt, mely alatt a *Sumatra* című hetilap hasábjain publikált. Ezen következtetést egy beszélgetés során megerősítette Madelon Lulofs első házasságából született második leánya.⁴⁵

A Székely László és Madelon Lulofs közötti viszony kezdete egy időre tehető Madelon Lulofs a *Sumatra*-ban megjelent első publikációival.⁴⁶ Madelon elmondta férjének, hogy viszonya van Székellyel, mire Doffegnis a gyerekekkel együtt Ausztráliába küldte feleségét, hogy elfelejtse a viszonyt. Ausztráliában Madelon anyjánál és bátyjánál vendégeskedett. Egy évet töltött a Melbourne mellett Black Rockban majd ezt követően visszatért Delibe. Férje számításai azonban nem jöttek be, Madelon érzelmei Székely iránt változatlanok maradtak.

Madelon visszatérése után Székely elhatározta, hogy Európába utazik, mivel szerinte kapcsolatuk kilátástalan. Madelon Medanba ment, hogy elbúcsúzzon Székelytől, s ezt bejelentette férjének is. Medanban a *Hotel De Boer* éttermében találkozott Székellyel, s ugyanebben az időben Doffegnis felkereste a közjegyzőt,

39. J.J. van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post* 1985. július 13.

40. Bij: *Mevrouw M.H. Székely-Lulofs, Over: Het schrijversvak*. In: *Morks Magazijn* 1939. május 225–236.

41. Székely László: *Van oerwoud tot plantage*, verhaal van een plantersleven. C. van den Wijngaard. Schoorl (ed.) (Castricum: Uitgeverij Conserve, 1991) 13.

42. Atjeh egy tartomány (korábban szultanátus) neve Szumátra északi részén, ahol a múlt század második felében véres gyarmati háború dúlt az őslakosok és a holland gyarmati hadsereg között.

43. Székely László: *Őserdőtől az ültetvényekig* Budapest 1935 Utazási könyvek kiadóhivatala 221.

44. Székely László: Nils In: *Pesti Napló* 1938. április 10.

45. Beszélgetés Christine Doffegnis-vel. Leiderdorp, 1995. február 17.

46. J.J. van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post*, 1985. július 13.

hogy beadja a válókeresetet. Ezt követően a *Hotel De Boer*-ba sietett, ahol a Székellyel és Madelonnal történő szóváltás nyilvános botrányba fulladt.

Mindezek után Székely nem utazott Európába. A válás ideje alatt Madelon egy ismerősénél lakott. Doffegnis ragaszkodott ahhoz, hogy a gyerekek nála maradjanak, egyébként nem egyezik bele a válásba.⁴⁷ A válás Deliben nagy port kavart, az egész fehér közösség fel volt háborodva.⁴⁸ A felháborodást persze nem a házasságtörés ténye okozta, hanem az, hogy ez köztudott volt. Ez nagyban rombolta a fehérek tekintélyét, emiatt mindenki botrányosnak találta az eseményeket. A válást kimondták, Doffegnis gyámsága alá helyezték a gyermekeket, Székely László és Madelon Lulofs pedig elindultak Magyarországra. Budapesten kötötték házasságot 1926. szeptember 10-én. Az ifjú pár egy év múltán visszatért Delibe. Valószínűleg azért határoztak így, mert anyagi tartalékaik nagyon megcsappantak. Székely ismét ugyanahhoz a céghez került, mint Doffegnis.⁴⁹ Madelon 1929-ben megszülte harmadik gyermekét, Chlotilde Malvinat, akit a családban csak Ketjilnek hívtak, ami malájul „kicsi”-t jelent. Ez az időszak Deliben nem volt sem túl sikeres, sem túl kellemes. Székely nem kapta meg a szolgálati idő után esedékes előléptetést, s a fehér közösség kizárólagosként kezelte a házaspárt. Ezzel a Székely házaspár helyzete Szumátrán ellehetetlenült. 1930-ban elindulnak Európába és soha többé nem térnek vissza a Holland-Indiákra.

A házaspár Budapesten talált új otthonra, ahol a belvárosban, az Andrásy úton vettek lakást. Kezdetben jól éltek a Szumátrán keresett pénzből, még egy nyaralót is vettek Mátyásföldön. A pénz azonban rohamosan fogyott. Székely ráadásul valamilyen zavaros vállalkozásba is belekezdett, amivel rövid idő alatt sok pénzt akart keresni, s ebbe fektette maradék tőkéjét. A vállalkozás megbukott, Székelyék pedig elveszítették magmaradt pénzüket.⁵⁰ Az egyetlen lehetőséget a pénzkeresésre az irodalommal kapcsolatos tevékenységekben látták, s mindketten írni kezdtek. Pénzhiány volt az oka annak is, hogy Madelon Hollandiába utazott, hogy Herman Robbers-szel, az Elsevier kiadó főszerkesztőjével beszéljen egy könyvének kiadásáról:

„Ha nem tudtam volna, hogy a férjem magyar és mint minden magyarnak, neki is tele van a feje a legfantasztikusabb ötletekkel s éppen egy ilyen ötlet megvalósításán fáradozva azon volt, hogy 'rövid idő alatt sok pénzt' keressen és ha nem láttam volna ezen a 'rövid idő' után következő, s reánk váró tatógó szakadékot, akkor egyszerűen sarkon fordultam volna és otthagytam volna a Spuit utcát, anélkül, hogy valaha is találkoztam volna Önnel.”⁵¹

Röviddel ezen találkozás után az Elsevier című folyóirat leköszölte Madelon Lulofs egy novelláját. Robbers el volt ragadtatva, s ettől az időtől kezdve Madelon

47. J.J. van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post* 1985. július 13.

48. Cees van Hoore: Als je in verleden verdrinkt In: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1992. március 6.

49. J.J. van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post* 1985. július 13.

50. M.H. Székely-Lulofs levele Herman Robbersnek, az Elsevier kiadó főszerkesztőjének, Budapest, 1931. december 10.

51. u.ott.

rendszeresen publikált a lapban. A harmincas évek elejétől közvetlenül egymás után jelennek meg Madelon könyvei: *Rubber* (1931),⁵² *Koelie* (1932),⁵³ *Emigranten* (1933), *De andere wereld* (1934).⁵⁴ Eközben Székely sem tétlenkedett. 1930-tól rendszeresen jelennek meg novellái, elbeszélései és cikkei különböző magyar lapokban. Minden írása valamilyen módon kapcsolódik a Holland-Indiákhoz.

1935-ben jelenik meg regénye, az *Őserdőtől az ültetvényekig*, a Dante kiadó gondozásában. Még ugyanebben az évben lefordítják a könyvet holland és német nyelvre is. A könyv hollandiai fogadtatása semlegesek mondható, a gyarmatokon viszont erőteljesen támadták. 1935-ben Madelonnak is kiadták egy könyvét, mely egy novelláskötet volt, s a *Visioenen* címet viselte. Egy évvel később jelenik meg egy újabb regénye, *Hongertocht*⁵⁵ címmel, melyben sok gyermekkori emléket dolgozza fel. Ezt tartják legsikerültebb könyvének. *Het laatste bedrijf*⁵⁶ című műve volt az utolsó, melyet Magyarországon írt.

A család anyagi helyzete ismét jobbra fordult, miután Madelon Lulofs első könyvei megjelentek. Székelyék autót vettek és ismét személyzetet fogadtak.⁵⁷ Saját műveik mellett fordítással is foglalkozott a házaspár. Holland, illetve magyar írók műveit fordították.⁵⁸ Ezen működésük nagy hatással volt a magyar holland irodalmi kapcsolatok alakulására a két világháború közötti időszakban. Már a harmincas évek elejétől foglalkoztak műfordításokkal, főleg magyarról holland nyelvre. Elsősorban olyan magyar írókat részesítettek előnyben, akik akkoriban Magyarországon is ismertek voltak.⁵⁹

1938-ban a Székely házaspár úgy döntött, hogy Hollandiába költözik. A közelgő háború réme készítette őket erre az elhatározásra, s azt remélték, hogy veszély esetén a Holland-Indiákra menekülhetnek. A hollandiai Bloemendaalban telepedtek le. Mikor azonban a *Wehrmacht* 1940 májusában hadüzenet nélkül lerohanta Hollandiát, s csupán öt nap alatt sikerült elfoglalnia az országot, Székely számára — zsidó származása miatt — életveszélyessé vált a helyzet. Ezért jobbnak látta, ha visszatér Magyarországra, mivel az ottani állapotokat biztonságosabbnak ítélte, s sem feleségét, sem kislányát nem akarta jelenlétével veszélybe sodorni. Visszatérve Budapestre folytatta munkáját mint író, újságíró és mint mű-

52. Magyarul megjelent: *Gumi*. Ford.: Kovács György. Bp. 1937. Pantheon (Jó könyvek 16.) 2. kiadás: 1942.

53. Magyarul megjelent: *Az őserdő rabjai*. Ford.: Németh Andor, Bp. 1934. Pantheon (Jó könyvek 13.).

54. Magyarul megjelent: *A másik világ*. Ford.: Pintér László, Bp. 1937. Pantheon.

55. Magyarul megjelent: *A szumátrai járőr*. Ford.: Pintér László, Bp. 1937. Pantheon.

56. Magyarul megjelent: *Utolsó kísérlet*. Ford.: Székely László, Borítótér: Papp Gábor, Bp. 1944. Szöllősy.

57. M.H. Székely-Lulofs levele Herman Robbersnek, az Elsevier kiadó főszerkesztőjének, Budapest, 1931. december 10. és 1936. június 22.

58. Piet Bakker: *Ciske* (Ciske de rat); *Ciske fejlődése* (Ciske groeit); *Ciske a férfi* (Ciske de man). Jan de Hartog: *Wandelaar kapitány* (Hollands glorie) Bp. 1942.

A. den Hertog: *Fehér nőket kér a gyarmat* (Vrouwen naar Jacarta) Bp. 1943. Dante Kiadó. Norel, K.: *Hajólegények és urak* (Janmaats en sinjeuren) Bp. 1943. Dante.

fordító. Rendszeresen jelentek meg publikációi országos lapokban, folyóiratokban. 1942-ben jelenik meg második regénye, *Rimbu* címmel, mely először a *Pesti Naplóban* jelent meg folytatásokban, 1938. december 25. és 1939. április 6. között. A *Rimburól* megjelenése után több napilapban is jelent meg recenzió. A *Pester Lloyd* a következőképpen ír a műről:

„Székely ist ein ausgezeichnete Journalist: sein Buch wurde aus dem Geiste des Journalismus obersten Sinnes geboren. Alles ist darin vereint, was den heutigen Leser zu fesseln vermag (...)”⁶⁰

1949-ben, Székely László halála után, felesége dolgozta át és fordította holland nyelvre a *Rimbut*. 1942 nem csak a *Rimbut* adták ki, hanem Székely előző könyvét, az *Őserdőtől az ültetvényekig* című művét is, ezúttal *Süt a nap Szumátrán* címmel.⁶¹ 1942-ben a mű igen aktuálissá vált, ugyanis a Japánok ebben az évben támadták meg és kisvártatva teljesen meg is szállták a Holland-Indiákat, így a holland gyarmatok a nemzetközi politika középpontjába kerültek. A címváltoztatás is valószínűleg ennek a ténynek köszönhető.

Ebben az időben Székely gyakran betegeskedett. Szívpanaszai miatt néhányszor kórházba is kerül. Miután Székely László elhagyta Hollandiát, felesége, Madelon Lulofs vett egy házat Sandpoortban, a tengerparton. Mivel férje magyar volt, ő is automatikusan magyar állampolgárnak számított, s ezzel számtalan előny járt az akkor németek által megszállva tartott Hollandiában. Másként viszonyultak hozzá a hatóságok, mint szövetséges ország állampolgárához. Ez azonban mégis kevésnek bizonyult, mikor Sandpoortnál is megkezdték az *Atlantikwall* építését. Madelon Lulofs házát lefoglalták a németek, mire az író elköltözött Amsterdamba.⁶²

Székely Lászlónak sikerült megmenekülnie a Gestapo elől, s túlélte a háborút. Szándékában állt visszatérni Hollandiába a családjához, de 1946. április 14-én Budapesten szívroham következtében meghalt.⁶³

59. Földes Jolán: *Kruis of munt* (Fej vagy írás) 1939; *Over de brug* (Mária Jól-Érett) 1938; *Een vrouw voor jou* 1950. 's-Gravenhage H.P. Leopold.
Harsányi Zsolt: *Op leven en dood* (Életre halálra) 1951.
Körmendi Ferenc: *Carrière* (Budapesti kaland) Amsterdam, 1933/34.
Márai Sándor: *De vermete* (Csutora) Amsterdam, 1936. Nederlandse Keurbockerij; *Tussen nacht en dag* (Válás Budán) Haarlem, 1936. J.H. Gottmer & CO.; *Vreemdelingen* (Idegen emberek) Amsterdam, 1934.
Molnár Ferenc: *De musicerende engel* (Der musizierende Engel) Amsterdam, 1934. De steenuil
Földi Mihály: *De vrouw van deze eeuw* (A század asszonya) Amsterdam, 1940. Elsevier; *De ziel van Anna Kádár* (Kádár Anna lelke) Amsterdam 1935.; *Echtgenoten* (A házaspár) vertaald door L. Székely & J.L. Szobotka Visser Amsterdam 1937. Elsevier.
Kassák Lajos: *Achterbuurt* (Angyalföld) inl. door Madelon Székely-Lulofs Amsterdam 1935.
Vaszary Gábor: *Monpti* Amsterdam 1936. Elsevier.

60. *Pester Lloyd* (Abendblatt) 1942. augusztus 4.

61. Ld.: Anneke Soethout: László Székely: navolger of voorloper? In: *Indische Letteren* 7. évf. 3. sz., 1992. szeptember 6., jegyzet.

62. J.J. Van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post*, 1985. július 13.

63. *Letterkundig Museum en Documentatiecentrum* Hága, Madelon-Székely Lulofs kollekción.

Madelon Székely-Lulofs a háború után különböző holland lapoknak és irodalmi folyóiratoknak dolgozott, mint pl. *Elsevier* és a *De Groene Amsterdammer*. Még két könyve jelent meg, 1946-ban az *Onze bedienden in Indië*, 1948-ban pedig a *Tjoet Nja Din*. Ez utóbbit, mely egy történelmi regény, s mely egy szumátrai bennszülött hercegnő történetét idézi fel, aki a hollandok elleni felkelés legendás vezetője volt, betiltotta a holland kormány. Ennek oka, hogy éppen a könyv megjelenésének időpontjában véres harcok dúltak a holland csapatok és a függetlenségükért küzdő indonéz nacionalisták között. A holland kormány Madelon-Lulofs utolsó regényét az indonéz nacionalistákat pártoló propagandának minősítette.

1958. május 22-én Amsterdamban, szívroham következtében meghalt Madelon Székely-Lulofs. Végrendeletében mindent Ketjilre, második házasságából származó lányára hagyott, akit azonban nem sikerül felkutatni.

Ha bárki Székely Lászlóról, vagy munkásságáról szeretne megtudni valamit, hiába keresné nevét bármelyik irodalomtörténeti összefoglaló munkában, vagy lexikonban. Magyarországon nem tartjuk számon nevét, amit azonban már csak fordítói tevékenysége miatt is megérdemelne. A két háború között a Székely házaspár volt holland–magyar viszonylatban a legtermékenyebb az irodalmi fordítások terén. Nekik köszönhető, hogy a holland irodalomkedvelő közönség megismerhette Kassák Lajos, Márai Sándor, Vaszary Gábor, Földes Jolán, Körmendi Ferenc és más magyar írók nevét. Ugyanakkor Magyarországon az ő jóvoltukból jelenhettek meg a holland népszerű irodalom akkor ismert művei.

Saját írói munkásságukat tekintve nem elsősorban az irodalmi értékeket kell kiemelni, hanem a műveik dokumentum értékét. Olyan helyen s olyan időben voltak események tanúi, mely meghatározta további életüket, szemléletüket. Első kézből szerezték az információikat a gyarmatokon, nagyon gyakran maguk is átéltek azt, amiről írtak. Székely László műveiben amennyire csak lehetett, objektív maradt. Nem értékítéletet akart mondani, inkább megfigyelt, jellemzett, egy rég letűnt idő hangulatát adta vissza egy idegen szemével. Kétszeresen is idegen, hiszen sem az őslakosokhoz, sem a gyarmatosító hollandokhoz nem tartozott. Éppen ez a tény biztosítja objektivitását, néha sajátosan magyar szemszögű megközelítéseit.

Bibliográfia

- Adresboek van gehel Nederlandsch-Indië*. Door Kleian (Batavia: G. Kolff & Co, 1915)
Anneke Soethout: László Székely: navolger of voorloper? In: *Indische Letteren* 7. évf. 3. szám 1992. szeptember
Bij: *Mevrouw M.H. Székely-Lulofs, Over: Het schrijversvak*. In: *Morks Magazijn* 1939. május p. 225–236.
Breman, J.: *Koelies, planters en de koloniale politiek, het arbeidsregime op de grootlandbouwondernemingen aan Sumatra's Oostkust in het begin van de twintigste eeuw* 2. Kiadás Leiden KITLV, 1987

- Buiter, H.: *Nederlands-Indië (18300–1949), een kolonie in ontwikkeling* Utrecht/Antwerpen, Kosmos 1993
- C.J. Dixon (Oud-Deli-Planter): *De Assistent in Deli, praktische opmerkingen met betrekking tot den omgang met koelies* (Amsterdam: J.H. de Bussy, 1913).
- Cees van Hoore: Als je in verleden verdrinkt In: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1992. március 6.
- Goor, J. van: *De Nederlandse koloniën geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600–1975* 's-Gravenhage, 1994
- J.J. van Galen: De vrouw achter Rubber In: *Haagse Post* 1985. július 13.
- Jong, L. de: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 11a, Nederlands-Indië I, eerste helft. Leiden 1984. deel 11a
- Kousbroek, R.: De boekhouders van de Nederlandse literatuur In: *Het Oostindisch kampsyndroom* (Amsterdam, 1992)
- Letterkundig Museum en Documentatiecentrum* Hága, Madelon-Székely Lulofs kollekción.
- Lucas, N.: *Trouwverbod, inlandse huishoudsters en Europese vrouwen* In: *Jaarboek van vrouwengeschiedenis* 7 (1986), p. 78–97.
- Meijer, R.: *Ik heb altijd in een heel kleine kring geleefd* In: *Elsevier* Nr.13. (1995), 1 april, p. 86–89.
- „Passagiers-aangekomen” In: *Sumatra Post*, 1914. május 11.
- Székely László: Holland-India a múlt háborúban In: *Magyar Nemzet* 1942. május 6.
- Székely László: Nils In: *Pesti Napló* 1938. április 10.
- Székely László: Tizenhét év az egyenlítő alatt In: *A Földgömb* (1932)
- Székely László: *Van oerwoud tot plantage*, verhaal van een plantersleven. C. van den Wijngaard. Schoorl (ed.) (Castricum: Uitgeverij Conserve, 1991) p. 13.
- W. Verwey: Een onderhoud met den Heer e Mevrouw J. Székely-Lulofs. In: *Orang Peladang* (1932 december) p. 53–60.
- Zweers, L.: *Sumatra, Kolonialen, Koelies en Krijgers*. Houten, Fibula 1988.